

КРАЄЗНАВСТВО

УДК (UDC) 94(477.52):[2-773(470.323):352.08]+330.526.39«1820»

КУДІНОВ Д. В.

**«ТАМОШНЕЕ ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО,
НЕ ПРИСТЛЯ СЕГО ВО УВАЖЕНИЕ ПРИЧИНЯЕТ
ПУСТЫНИ НЕМАЛОЕ ОТЯГОЩЕНИЕ ПОСТОЕМ
И ДРУГИМИ НАЛОГАМИ»: ДО ІСТОРІЇ ОДНІЄЇ
СПІРНОЇ СПРАВИ В М. СУМИ ДОРЕФОРМЕНОГО
ПЕРІОДУ (ЗА ТЕКСТОМ ДОКУМЕНТУ З ФОНДУ
ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ КУРСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Публікація складається з двох частин - коментаря до документу і власне оригінального тексту, що зберігається у фонді Курської духовної консисторії Державного архіву Курської області. У коментарі відмічена інформаційна цінність документа, проаналізована доцільність і правова основа скарги Софронієвої пустині на дії місцевої влади, правдивість аргументації сторін, зумовлена їхня позиція у відношенні дискусійного питання. Особливо виділені такі змістові частини тексту як фігурування в документі певних осіб, зокрема, російського революціонера князя Сергія Волконського, а також маловідомого сумського благодійника, дворянина, губернського секретаря Івана Кирилова, що передав міській владі та духовенству чотири нові просторих кам'яних будинки як для матеріальної підтримки нових власників, так і задля допомоги сиротам, хворим та бідним городянам. Автор упевнений, що саме наведені в документі факти доброчинності стануть основою для більш глибокого біографічного дослідження І. Кирилова.

Ключові слова: *духовна консисторія, монастир, городничий, губернське правління, садиба, «городнее место», ярмарок.*

В історії міста Суми дореформеного періоду залишається чимало невідомого, що пов'язано з певним браком архівних документів. Це спричинено, насамперед, знищенням міського архіву під час пожежі 1839 р. Відновлення картини життя провінційного міста зазначеного часу можливе завдяки знайомству з фондами різних архівних установ, у тому числі, зарубіжних. Зокрема, низка документів, що стосується церковного та монастирського життя Слобожанщини та Сум, міститься в Державному архіві Курської області. Переважно вони охоплюють період XVIII ст., коли Слобідська Україна територіально підпорядковувалася Белгородській єпархії. Проте, окремі документи стосовно відносин цивільної влади та церкви в даному регіоні відносяться й до більш пізнього часу. Зокрема, наведена нижче «Переписка Курської духовної консисторії зі слободсько-українським губернським правлінням про звільнення від податку та постоїв будинку, що належить Путивльській Софронієвій пустині в м. Суми» (1820 р.).

Насправді вказана назва не досить точно відтворює характер документу. Він містить у собі копії звернення монастирського керівництва та пояснень

---

*Кудінов Дмитро Валерійович - доктор історичних наук, доцент,
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна).*

сумського городничого, рішення по справі слободсько-українського губернського правління, уривки з указів, довідки, зведені разом в один «начисто» записаний акт на адресу консисторії в Курську без зворотного відгуку. Таким чином, перед нами розкривається вся історія суперечності між монастирем та представниками державної влади.

Основний предмет суперечності між міським начальником та монастирем, що розкривається в даному джерелі, - призначення постою в будинку, який належав Софронієвій пустині. Згодом, монастирське начальство віддало перевагу сплаті коштів до міського скарбу замість виконання повинності. Але скоро й цей крок був визнаний керівництвом обителі обтяжливим - ігумен Варлаам із братією звернувся до Курської духовної консисторії зі скаргою на «разорение» від цієї повинності та, посилаючись на іменний указ 3 грудня 1798 р., вимагав звільнення від неї. Варто уточнити, що «бідним» монастир станом на 1810-ті роки визнати аж ніяк не можна, враховуючи належне йому нерухоме майно, будівництво на території святині, кількість залежних від монастирського начальства селян, а також грошові жертвування, - все це факти, на які спираються в історії Софронієвої обителі її дослідники. Отже акцент на нестатках пустині, приведений в якості аргументу, насправді був своєрідною формулою з метою розжалобити вище начальство, а не відбиттям реального стану речей, хоча сума відшкодування постою 500 руб. «в общую массу» на рік, дійсно, була відчутною для монастирського господарства [5, с. 42-43, 54-55, 111-112; 14, с. 116, 124].

Сумський городничий поручик Христофор Єрмолайович Ковнацький парирував звинувачення, насамперед, тим, що він виконував наказ вищого начальства. Також, вже в аналізі ситуації від себе він додавав, що «сей постой не есть в отягощение, поелику дом пустыни приносит во время ярманков значительный доход» (тут і далі цитати подані мовою оригіналу - Д. К.). Таким чином, чиновник висловлював упевненість в платоспроможності пустині, досить погано приховуючи своє обурення бажанням «братии», що вела торгові справи на рівні з місцевими купцями, уникнути справедливої, на його думку, розкладки міських повинностей.

Усі сторони суперечки - духовна консисторія та монастир, сумський городничий, губернське правління - у відстоюванні своїх позицій також апелювали до низки актів, що регулювали фіскальний визиск представників духовенства. Обитель вимагала звільнити садибу від оцінки майна, посилаючись на «высочайший» указ 3 грудня 1798 р. («Об освобождении домов священно- та церковнослужителей от полицейских повинностей»), котрий виключав нерухоме майно духовенства із міського окладу на утримання поліції. Сумський городничий навпаки наполягав на поширенні міських повинностей та зборів на монастирську нерухомість. При цьому він апелював до тексту того самого указу, який виключав пільгу для тієї власності духовенства, що не використовувалась лише для проживання: «исключая, однакоже от сего права те дома, кои отдаются в наймы или кои особый доход приносят» [10, стб. 464].

Суперечка була вирішена на користь Софронієвої пустині завдяки сенатському рішенню дворічної давнини. У 1818 р. єпископ Володимирський

та Суздальський звертався до Синоду за роз'ясненням відносно оцінки городничими Володимирської губернії будівель, що належали духовенству. Після спрямування Синодом цього прохання уряду, Сенат вдався до казуїстики, по-новому розтлумачивши указ від 3 грудня 1798 р.: хоча в акті вказано, що «прочие здания и места» у власності духовенства, «должны входить в оценку вообще со всеми без изъятия», таке правило слід поширювати на окремих осіб духовного звання, а не на церковні установи в цілому («подобные же [здания, приносящие доход] принадлежащие церквам, яко не составляющие собственности обывательской, ... по разуму предписания оно́го ему принадлежать не должны») [12, стб. 590-592]. Синодський указ 24 листопада того ж року повторив зміст сенатського рішення з доповненням про те, що відтепер усі розпорядження про оцінку будівель, які належать духовенству та церкві, будуть доповідатися «Святейшему Синоду для имеющего быть впредь соображения» [12, стб. 620]. Отже, був створений правовий прецедент, що дозволив вирішити й суперечку довкола монастирського майна в Сумах.

Слід уточнити, що сумський городничий в реалізації оцінки міського майна виступав у якості виконавця розпоряджень Комітету для зрівняння земських повинностей - установи, що діяла при Сенаті на основі імператорського указу 1802 р. «Про влаштування земських повинностей», призначеного уніфікувати порядок, термін стягування податків і призначення міських та земських повинностей на основі зібраної інформації про їхню кількість, спрямування й строки виконання (саме в цьому, а не в усередненні такси, і полягав зміст «зрівняння»). Й «когда таким образом все сии сведения собраны будут, тогда Правительствующий Сенат не оставит приказать составить из соображения их общую сравнительную таблицу, которая бы показывала: какое именно количество сих податей по разчислению душ в каждой Губернии на каждую повинность взимается, нет ли в числе их таких, кои не на действительной нужде и пользе, но на частных распоряжениях, а может быть и на прихотях основаны; а за отрешением сих последних сколько за тем по каждой Губернии должно оставить сих сборов, яко необходимых к содержанию городского и земского устройства». Нарешті, Сенат планував звести міські та земські податки й повинності до «повсеместного уравнения» й «единообразного разделения по полосам Губернии или другому какому-либо удобнейшему правилу ... чтоб каждой гражданин, помещик или крестьянин знал, что именно и когда в число повинностей, на нем лежащих, внести он обязан деньгами или исправит натурою» [11, стб. 203]. Прогресивний зміст реформи місцевого оподаткування, започаткованої, безперечно, з ініціативи «негласного комітету» при Олександрі I, багато в чому не відповідав духові інертної станової системи, а її реалізація розтягнулася на кілька десятиліть, про що свідчить як пролонгація діяльності Комітету, так і окремо взятий сумський випадок «прихоти» градоначальника. Для дослідника історії м. Суми важливим є повідомлення про те, що тут оцінка майна городян для «зрівняння» розпочалася в 1817 р., що дозволить зробити більш ясним розуміння процедури та характеру стягнень із місцевих обивателів.

Представлений документ не обійшов стороною благодійника обителі -дворянина, губернського секретаря Івана Олександровича Кирилова, який

у 1802 р., «движимый особенным к обители сей усердием, завещал ей в вечное владение каменный двухэтажный дом с лавами в городе Сумах», що, до речі, продовжував належати монастирю станом на 1891 р. [5, с. 113-114]. Даний документ доповнює цю інформацією й повідомленням ще про передачу окремого «огородного и усадебного места» на Засумці.

Вочевидь, питання про притягнення монастиря до сплати міських повинностей підіймалося й раніше за життя жертвувателя, оскільки у скарзі консисторії сказано, що І. Кирилов, «утвержденного за постоянством сего совершением поимянному Высочайшему Его Императорского Величества Указу 1810-го года сентября в девятый день записи», передав місту два інших будинки для влаштування сиротинця та богадільні з умовою позбавлення монастирського подвір'я від яких-небудь стягувань з боку міста. Наявність цих садиб підтверджувалася й губернською владою, проте без посилання на яке-небудь рішення глави держави щодо «захисту» обителі від повинності.

У документі міститься детальний опис будинку, що став об'єктом суперечки, з якого видно, що він приносив прибуток своїм власникам не лише з найму помешкання купцями, які приїжджали на великі сумські ярмарки, але й з роздрібною торгівлі («дом пустыни приносит во время ярманков значительный доход»). Це зрозуміло з огляду на організацію ярмаркової торгівлі в Сумах. «Ярмарка размещается по всему городу по улицам в устроенных каменных рядах», - описував її облаштування публіцист і дослідник товарообміну в Україні І. Аксаков [1, с. 150]. Отже й торгівля з монастирських лавок посеред центральної вулиці міста в періоди напливу купців та споживачів була звичайним явищем. Локація садиби - ріг Великої Московської вулиці (нині - вул. Соборна) та провулку навпроти Преображенської церкви, припустимо, вплинуло й на закріплення його назви - Монастирський пров. (нині - вул. Терезова), що нині сприймається як історичний годонім.

Перелічені садиби були не єдиним нерухомим майном І. Кирилова в Сумах, пожертвованого новим власником. Зокрема, у 1793 р. він заповідав дворове місце з кам'яною садибою на шість покоїв та всіма господарськими будовами, що були ним побудовані разом із матір'ю монахиною Сусанною, на користь причту Воскресенської церкви в Сумах та міській думі «на век будущие веки к содержанию престарелых бедных в богадельне, а равно и остающихся без призрения сирот». Крім того, передбачуваний дохід з частини нерухомості повинен був надходити на рахунок церкви; також в покоях дозволялося проживати священникам та церковним служителям. Дійсно, до 1840 р., коли будинок вигорів під час пожежі, його частину займала богадільня, а інша половина здавалася в найом [6; 13, с. 294]. Оскільки тут міська влада вказана співвласником переданого будинку, який надалі використовувався в якості богадільні, а в коментованому акті фігурує дім, переданий на баланс міста, що й було закріплено розпорядженням Олександра І, то закономірно виникає питання - чи йде мова в обох документах про одну і ту саму садибу, чи про два різні будинки. Й дійсно, навіщо І. Кирилову знадобилося заповідати створення двох богадільнь у Сумах, хоч і в різних приходах? Ясність у цьому питанні вносить переказ довідки приказу громадського нагляду («приказ общественного призрения»),

у веденні якого перебували притулки та богадільні губернії: «Кириллов... отдал два каменных дома для сирот¹, состоящий в городе Сумах, со справкою показано, что домов один, прежде бывший сиротский именованный, состоял в ведении приказа, который дом со всем строением в дворе того дому имевшийся и под оным состоящею землею мерою длиною 30, а по поперечному 22,3 аршиновых саженой, достался приказу по завещательной записи 1796 года ноября 24-го от губернского секретаря Кириллова и по определению приказа 1811 года августа 25-го чиненному, продан в вечное владение есаулу Елисею Солодченкову, в другом каменном доме в чем ныне оной владении состоит в приказе сведений нет». Оскільки тут не йдеться ані про причт Воскресенської церкви, ані про братію Софронієвої пустині, власність яких на віддані І. Кириловим садиби була очевидною, то мова йде все ж таки про різні об'єкти. Як видно з висновків губернського правління, представники цивільної влади не довгий час опікувалися сиротами та по смерті дарувальника віддали перевагу продажу переданого їм на благородну справу майна. Причому через халатність або через корупційні діяння доля одного проданого будинку, а разом із з ним і виручених коштів з купівлі-продажу залишилася нез'ясованою. Це викликало, читаймо між рядків наприкінці тексту, зрозумілу підозру в губернського начальства. Натомість садиби, передані І. Кириловим духовенству, використовувалися за призначенням - «для ... приимства проезжающим, бедным и неимущим». Вочевидь, множина таких установ відповідала стану речей - збіднення сумських військових обивателів, які жили з сільського господарства, збільшення кількості містян, нездатних утримувати себе.

Так чи інакше виходить, що благодійник загалом заповідав міській громаді та духовенству чотири цегляні будинки в центрі Сум із лавками (на 1820 р. це орієнтовно 10% від усього фонду цегляних будинків міста; для порівняння - у 1787 р. в Сумах було два кам'яних партикулярних будинки) та земельну ділянку на околиці з невеликим «каменним строением». Все це дозволяє судити, по-перше, про заможність дарувальника, який, вочевидь, був не лише землевласником, але й займався торгівлею (торгівля завдяки двом великим ярмаркам - Введенському та Збірному, з другої половини XVIII ст. і до 1839 р. становила основний «нерв» економіки міста), а по-друге, про його надзвичайну щедрість, оскільки цегляні садиби з льогами та торговими лавками на той час були вельми коштовними; всі передані І. Кириловим будинки зводилися відповідно до генерального плану 1786 р. на купованій у середмісті землі незадовго до акту передачі.

Чим керувався в своїх благодійних вчинках Іван Кирилов залишається невідомим. Прикметно, що автор «Історико-статистичного опису Харківської єпархії» Філарет (Гумілевський) на ниві благодійництва ставив його поряд з сумським полковником Андрієм Кондратьєвим. Таким чином, І. Кирилова можна сміливо піднести до кола відомих меценатів та благодійників м. Суми - полковників Кондратьєвих, купця Кирила Алчевського, підприємців Дмитра Суханова, Івана й Павла Харитоненків, полковника Іллі Федоровського тощо, - а пошук будь-якої біографічної інформації про нього

---

¹ у зверненні консисторії вказується дещо інше призначення - «первый для воспитания и содержания сирот, второй - для богадельни».

може стати пріоритетним напрямом регіональних генеалогічних досліджень.

У документі вказуються прізвища ще кількох сучасників, з який привертає увагу ім'я князя Сергія Волконського - відомого декабриста, у 1816-1821 рр. командира 1-ї бригади 2-ї уланської дивізії, що деякий час перебувала на квартирах у Сумському повіті. На жаль, про сумський період життя російського революціонера відомо небагато. У спогадах він уточнив час перебування в Сумах - 1817-1818 рр., а от саму сторінку свого життя в повітовому місті звів до однієї фрази: «хотя и были кое-какие встречи в моей жизни, но относящиеся до жизни частной и поэтому мало стоящие рассказа» [3, с. 395]. Звісно, Сергій Григорович скромно промовчав про благородний вчинок свій та своїх товаришів по службі - у січні 1818 р. він передав сумському городничому О. С. Койленському 850 руб., зібраних серед офіцерів-улан, на користь містян, що постраждали внаслідок пожежі у вересні 1817 р. [4].

У цілому інформативна цінність представленого документу полягає в: 1) ілюстрації механізму та характерних рис організації розкладки земських та міських повинностей на прикладі окремо взятого населеного пункту; 2) демонстрації процедури вирішення спірних питань між цивільною владою та духовенством; 3) викладених фактах благодійної діяльності дворянина Івана Кирилова, як маловідомої сторінки минулого м. Суми; 4) розкритті окремих подробиць торгівельної активності сум'ян та путивльської «братії». Накопичення та публікація подібних матеріалів дозволить більш виразно відтворити картину суспільного та економічного життя Слобожанщини дореформеного періоду, виявити цікаві маловідомі чи невідомі факти з минулого населених пунктів, без чого є неможливою реалізація наукових історико-урбаністичних проєктів.

Переписка Курской духовной консистории с Слободско-Украинским губернским правлением об освобождении от налога и постоев дома, принадлежащего Путивльской Софрониевой пустыни в г. Сумы.

В сем правлении, докладываю, что оная Консистория в присланном в сие правление сообщении приписывает, что рапортом в оную Консисторию путивльської Молченской Софрониевской пустыни строитель иеромонах Варлаам с братиею², присланных из оногo, оная де пустынь имеет сдешней губернии в г. Сумах дом, погороднее место, положение имеющее на форштате по завещанию дворянина губернского секретаря Ивана Кириллова, утвержденного за постоянством сего совершением поимянному Высочайшему Его Императорского Величества Указу 1810-

---

² Софронієва («Софрониевская») пустынь виникла на місці «древней загородной Молченской пустыни», що існувала раніше до 1605 г. на Чудній горі поблизу Путивля. Тоді на початку Смути монахи на чолі з настоятелем Пафнутієм покинули пустынь і заселили міську обитель. З часом інокі знов оселилися на Чудній горі й, нарешті, у 1653 р. за наказом Олексія Михайловича пустынь була відновлена. Назва «Софронієва» вона отримала за іменем другого свого настоятеля («строителя») о. Софронія (Батоврина). Варлаам (Зенович-Кашенко) - 20-й за рахунком з відомих нам настоятелей Софронієвої пустині. Затверджений Синодом на посаді архімандриту в 1815 р., на якій і залишався до 1840 р. [2, с. 178-180; 7, с. 22; 5, с. 117-118; 14, с. 108-111].

го года сентября в девятый день записи, в которой значит, что завещатель Кириллов в защиту сего отданного пустыни дома от города повинности отдал в пользу города два каменных дома: первый для воспитания и содержания сирот, второй - для богадельни. Но вместо того тамошнее гражданское правительство, не пристя сего во уважение причиняет пустыни немалое отягощение постоем и другими налогами, ибо при назначении квартир, хотя в данных от квартирной комиссии билетах и назначению бывшего для постоя по два покоя с трехмесячным сроком но занимаемыми были все покои и кухня по полугода и более, чрез что определенные для присмотра дома, так и приезжающая по монастырским делам братия претерпевали немалое утеснение, о чем хотя и приносима была начальству жалоба, но осталась без действия, чрез что пустынь, избегая таковых беспокойств и разорения за освобождение от постоя принуждена была платить по 500 рублей в год по распоряжению сумского общества, хотя и неуравнительно против граждан, кроме полицейской повинности, которые дом и городное место ныне сумским гражданским начальником включен в число градских повинностей и положен в оценку, а как означенный дом и городное место принадлежат пустыни и не составляют собственности обывательской, и по силе именного высочайшего указа в третий день декабря 1798-го года состоящееся не подлежит городским повинностям, то об оном представляется на рассмотрении Консistorии, просим об освобождении означенного Софрониевской пустыни принадлежащего в г. Сумах состоявшего дома и городнаго места от оценки и других градских повинностей куда следует отнести, а как по справке в той Консistorии сказано, что Указом из святейшего правительственного Сената от 24 ноября минувшего 1818-го года последовавшим велено доносить Святейшему Синоду о действиях, какие будут происходить со стороны гражданского и доходить до сведения духовного правительства по предмету оценки домов принадлежащих церквям и священно- и церковнослужителям, то и требовать удовлетворения строителя Софрониевской пустыни с братиею сделать свое рассмотрение и о последствии консисторию уведомить; для донесения по силе указанного указа священному правительствующему Синоду, почему соучаствующий в сем правлении резолюции с прописанием вышеизъясненного сообщения духовной Консistorии сумскому городничему - предписано Указом о том по какому случаю состоящее в городе Сумах дом и городное место, принадлежащие Софрониевской пустыни поступили в оценку, также кто именно получал с оной пустыни за освобождение того дома от постоя по 500 руб., с чьего позволения и сколько именно таковых денег получено, и куда оных употреблено, равно и о том, чего тот дом занимал был весь под постой по полгода и более донес сему правлению к надлежащему рассмотрению и поступлению по законам, рапортам, вследствие чего оной городничий доносит: первое, состоящий в городе Сумах дом и огородное место, принадлежащее Путивльської Молчанской Софрониевской пустыни поступили в оценку

по предписанию господина действительного статского советника Слободской Украины гражданского губернатора и кавалера³, а к нему по отношению учрежденного при правительствующем Сенате по Высочайшему Повелению комитета для уравнивания земских повинностей во всем государстве в 1817-м году при произведении вообще оценки города Сум жителей домам; второе, за освобождением их дома и огородного места от натурального постоя вносила пустынь в общую массу деньги, за что дома были свободны погоды, но сколько именно денег вносилось по делам городничего не видно, с добровольного согласия как пустыни, так и других сумских купцов, которых деньги и были употреблены на наем для квартировавших в городе Сумах полковых командиров, и надворной советнице Прасковьи Калашниковой двух домов, так равно и на отопливание изб и занимаемых господином бригадным командиром князем Волконском городского дому, в коих деньгах счет имели коллежский секретарь Величко и сумской купец Степан Волков, о котором и отчет им дать должны, и третье, в весь дом Софрониевой пустыни, занимаем натуральным постоем не был, а назначались покои по чинам квартировавших в нем, но и то не на полгода, а на три месяца, а когда было в городе Сумах стеснение постоя, то мог быть занимаем и более, но сей постоя не есть в отягощение, поелику дом пустыни приносит во время ярманков значительный доход; в вытребованной же здешней палаты гражданского суда с записи, совершенной в оной палате прошлого 1810 года сентября в девятый день копии значится: что губернский секретарь Иван Александров сын Кириллов 1802-го года в феврале месяце, владеемое им благоприобретенное недвижимое имение, состоящее в городе Сумах в Николаевском приходе против Соборной Преображенской церкви, угольный каменный дом, выстроенный им по городскому плану на покупной земле, в нем строения каменного наружного в обе улицы двенадцать лавок с тремя под оными погребями, в верхних этажах двенадцать жилых покоев, в том числе почитающихся в выстроенном на смежности особом корпусе два покоя, поверх одного внутри двора нужное деревянное и каменное строения да особо к тому же дому за рекою Сумкою огородное и усадебное место с небольшим каменным строением, отдал на вечные времена, находящемся в той пустыни начальствующему архимандриту Феодосию Маслову⁴ с подведомственными ему иеромонахами и монахами в общее их распоряжение для учреждения в вышеупомянутом доме с другими принадлежащими строениями приимства проезжающим, бедным и неимущим и что как уже кроме одного прежде он, Кириллов, отдал состоящие в Сумах два каменных дома: один и не подвержен отдаваемый Кирилловым дом никаким городским тяготам; а на

³ Муратов Василь Гаврилович, дійсний статський радник, віце-губернатор Слобідско-Української губернії в 1809-1815 рр., цивільний губернатор того ж краю у 1815-1827 рр.

⁴ Феодосій (Федір Петрович Маслов; 1720-1802) - один з найбільш авторитетних архимандритів Софронієвої пустині, яку він очолював у 1779-1802 рр. Запровадив в обителі «суворий статут гори афонської», заснував Григорівський Бізюков монастир у Херсонській губернії, започаткував у Росії традиції старчества, відстояв майно церкви під час реалізації секуляризаційної реформи, збільшив монастирську бібліотеку багатьма цінними виданнями та рукописами, дбав про розбудову обителі та збільшення її статків. У 2009 р. за рішенням Священного Синоду УПЦ МП прирахований до ліку святих Конотопської єпархії [2, 179-180; 8].

данной из сего правления в здешний приказ общественного призрения запрос о том действительном губернском секретаре Кириллове отдал два каменных дома для сирот, состоящий в городе Сумах, со справкою показано, что домов один, прежде бывший сиротский именованный, состоял в ведении приказа, который дом со всем строением в дворе того дому имевшийся и под оным состоящею землею мерою длиною 30, а по поперечному 22,3 аршиновых саженой, достался приказу по завещательной записи 1796 года ноября 24-го от губернского секретаря Кириллова и по определению приказа 1811 года августа 25-го чиненному, продан в вечное владение есаулу Елисею Солодченкову, в другом каменном доме в чем ныне оной владении состоит в приказе сведений нет; а в указе Правительствующего Сената от 10 октября 1818 года под № 28296⁵, последующем на имя здешняго господина гражданского губернатора и кавалера относительно оценки домов градских и пустынных мест, принадлежащих людям духовного звания. Между прочего Высочайшим Указом 1798-го года декабря третьего дня постановлено: при распоряжении сумм по городу на содержание полиции потребностей собственные дома священно- и церковнослужителей, самими ими занимаемых, от сего сбора, так и протчих полицейских повинностей освободить; исключая однако же от сего права те дома, кои отдаются в наем или особый доход приносят, поелику же при предписании Комитета предполагалось на упоминаемой оценке основать единообразное уравнение городских повинностей, от коих указом 1798 года декабря третьего дня извести, что только помещения где священно- и церковнослужители живут сами, а потому протчия здания и места им же принадлежащие, должен входить в оценку в общих со всеми без изъятно, подобные же принадлежащие церквям яко не составляющие собственности обывательской, о коей Комитет требовал сведения по разуму того же предписания его подлежать оной не должны: Определено: Хотя сумской городничий в вышеозначенном своем рапорте изъясняет, что дом, принадлежащий пустыни поступил в оценку по предписанию господина гражданского губернатора и кавалера, а к нему по отношению учреждений при правительствующем Сенате по Высочайшему повелению Комитета для уравнения земских повинностей, что Софрониевская пустынь вносила в общую массу деньги, но сколько именно денег вносилось по делам его не видно, а зато дома были свободны по году и что в весь дом Софрониевской пустыни занимаем натуральным постоем не был, а назначались покои по чинам квартировавших в нем не на полгода, а только на три месяца; но из сообщения Курской духовной консистории и из записи совершенной в здешней палате гражданского суда видно: что вышеупомянутый дом и особо огороженное место достались пустыни по записке губернского секретаря Ивана Кириллова; следовательно, как строение церкви, принадлежащее на основании вышеприведенного указа правительствующего Сената от десятого декабря прошлого 1818-го года на имя здешняго господина

---

⁵Згадуваний указ «Правительствующего Сената от 10 октября 1818 года под № 28296» насправді має інше нумерування - 27557: «О доставлении в Комитет для уравнения земских повинностей, сведений об оценке домов и мест, принадлежащих церквям и священно и церковнослужителям».

гражданского губернатора и кавалера последующего тот дом как от оценки, так равно и отбывания повинности постоя должен быть свободен, о чем к надлежащему сведению и исполнению к сумскому городничему послать указ, и в смете удостоверяясь о том сколько именно имел за освобождение вышеупомянутого дома (с пустыни получено денег, и куда оные употреблены), о последующем рапортовать сему правлению, при чем объяснить и о том доме, который отдан умершим Кирилловым для городской богадельни, в чем распоряжении оный состоит, о чем и Курскую духовную консисторию уведомить сообщением. Апрель 16-го дня 1820 года.

Советник Навроцкий⁶.

ДАКО, Ф. 20, Оп. 2, Д. 89, Л. 1-5.

-
1. Аксаков И. С. Исследование о торговле на украинских ярмарках / И. С. Аксаков. - СПб.: Тип. Имп. Акад. наук, - 1858. - 384 с.
  2. Арцыбашева Т. Н. Монастыри Северо-Восточной Украины / Т. Н. Арцыбашева // Сумський історико-архівний журнал. - 2011. - № XII-XIII. - С. 174-185.
  3. Записки Сергея Григорьевича Волконского (декабриста). - СПб.: Синодальная тип., 1901. - 546 с.
  4. Из Сум, января 18 // Харьковские известия. - 1818. - № 8. - С. 2.
  5. Историко-статистическое описание Молчанской Рождество-Богородицкой Печерской мужской общежительной Софрониевой пустыни и состоящего при ней скита во имя пророка, предтечи и крестителя господня Иоанна, находящихся в Курской епархии / Сост. игум. Палладий; Изд. Софрониевой пустыни. - М.: Тип. В. Корякин, - 1914. - 127 с.
  6. Кудинов Д. «Не жди благоденний, кто сам их не оказывает»: отечественная школа благотворительности - от Гетманщины до Николая I / Д. Кудинов // Ваш шанс. - 2010. - № 40. - С. 29 а.
  7. Левитский И. Город Путивль / И. Левитский. - М.: Б. и., 1905. - 54 с.
  8. Лука, архиеп. (А. В. Коваленко). Старец Феодосий Молченский - сподвижник Паисия Величковского: доклад на Международной конференции «РУСЬ и АФОН: тысячелетие духовно-культурных связей» / Лука, архиеп. (А. В. Коваленко) // Режим доступа: <http://2010.orthodoxy.org.ua/node/103253>.
  9. Месяцослов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1820. - СПб.: Академия наук, 1820. - Ч. I. - 616 с., разд. паг.
  10. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года / Сост. М. М. Сперанский. - СПб.: Тип. II отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. - Т. XXV: 1798-1799. - 933 стб.
  11. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года / Сост. М. М. Сперанский. - СПб.: Тип. II отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. - Т. XXVII: 1802-1803. - 1196 стб., разд. паг.
  12. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года / Сост. М. М. Сперанский. - СПб.: Тип. II отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. - Т. XXXV: 1818. - 675 стб.
  13. Филарет (Д. Г. Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии / Филарет (Д. С. Гумилевский). - М.: Тип. В. Готье, 1857. - Отд. 2. - 602 с.
  14. Чурочкин А. А. Путивльская земля в X - начале XX века / А. А. Чурочкин. - Сумы: ЧКП «Эллада S», 2011. - 360 с.

References

1. Aksakov I. S. Issledovanie o torgovle na ukrainskih yarmarkah / I. S. Aksakov. SPb.: Tip. Imp. Akad. nauk, 1858. 384 s.
2. Artsyibasheva T. N. Monastyiri Severo-Vostochnoy Ukrainyi / T. N. Artsyibasheva // Sumskiy Istoriko-arhivniy zhurnal. 2011. № XII-XIII. S. 174-185.

---

⁶Надворный радник Иван Григорович Навроцкий [9, с. 221].

3. Zapiski Sergeya Grigorevicha Volkonskogo (dekabrista). SPb.: Sinoidalnaya tip., 1901. 546 s.
4. Iz Sum, yanvary 18 // Harkovskie izvestiya. 1818. № 8. S. 2.
5. Istoriko-statisticheskoe opisanie Molchanskoy Rozhdestvo-Bogoroditskoy Pecherskoy muzhskoy obschezhitelnoy Sofronievoy pustyini i sostoyashego pri ney skita vo imya proroka, predtechy i krestitelya gospodnya Ioanna, nahodyaschihsya v Kurskoy eparhii / Sost. igum. Palladiy, Izd. Sofronievoy pustyini. M.: Tip. V. Koryakin, 1914. 127 s.
6. Kudinov D. «Ne zhdi blagodeyaniy, kto sam ih ne okazivaet»: otechestvennaya shkola blagotovritelnosti - ot Getmanshiny do Nikolaya I / D. Kudinov // Vash shans. 2010. № 40. S.29a.
7. Levitskiy I. Gorod Putivl / I. Levitskiy. M.: B. i., 1905. 54 s.
8. Luka, arhiep. (A. V. Kovalenko). Starets Feodosiy Molchenskiy - spodvizhnik Paisiya Velichkovskogo: doklad na Mezhdunarodnoy konferentsii «RUS' i AFON: tyisyacheletie duhovno-kulturnykh svyazey» / Luka, arhiep. (A. V. Kovalenko) // Rezhim dostupa: <http://2010.orthodoxy.org.ua/node/103253>.
9. Mesyatsoslov s rospisyu chinovnykh osob ili obschiy shtat Rossiyskoy imperii na leto ot Rozhdestva Hristova 1820. SPb.: Akademiya nauk, 1820. Ch. I. 616 s., razd. pag.
10. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda / Sost. M. M. Speranskiy. SPb.: Tip. II otdeleniya sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, 1830. T. XXV: 1798-1799. 933 stb.
11. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda / Sost. M. M. Speranskiy. SPb.: Tip. II otdeleniya sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, 1830. T. XXVII: 1802-1803. 1196 stb., razd. pag.
12. Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii s 1649 goda / Sost. M. M. Speranskiy. SPb.: Tip. II otdeleniya sobstvennoy Ego Imperatorskogo Velichestva Kantselyarii, 1830. T. XXIV: 1818. 675 stb.
13. Filaret (D. G. Gumilevskiy). Istoriko-statisticheskoe opisanie Harkovskoy eparhii: v trekh tomah / Filaret (D. S. Gumilevskiy). M.: Tip. V. Got'e, 1857. Otd. 2. 602 s.
14. Churochkin A. A. Putivlskaya zemlya v X - nachale XX veka / A. A. Churochkin. Sumy: ChKP «Ellada S», 2011. 360 s.

Кудинов Д. В.

доктор исторических наук, доцент, Сумский областной институт последипломного педагогического образования (Украина)

«ТАМОШНЕЕ ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО, НЕ ПРИСТЛЯ СЕГО ВО УВАЖЕНИЕ ПРИЧИНЯЕТ ПУСТЫНИ НЕМАЛОЕ ОТЯГОЩЕНИЕ ПОСТОЕМ И ДРУГИМИ НАЛОГАМИ»: К ИСТОРИИ ОДНОГО СПОРНОГО ДЕЛА В Г. СУМЫ (ПО ТЕКСТУ ДОКУМЕНТА ИЗ ФОНДА ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА КУРСКОЙ ОБЛАСТИ)

Публикация состоит из двух частей - комментария к документу и собственно оригинального текста, сберегающегося в фонде Курской духовной консистории Государственного архива Курской области. В комментарии отмечена информационная ценность документа, проанализирована целесообразность и правовая основа жалобы Софрониевой пустыни на действия местной власти, правдивость аргументации сторон, выяснена их позиция в отношении возникшего спорного вопроса. Особо подчеркнуты такие содержательные части текста, как фигурирование в документе отдельных лиц, в частности, русского революционера князя Сергея Волконского, а также малоизвестного сумского благотворителя дворянина, губернского секретаря Ивана Кириллова, передавшего городской власти и духовенству четыре новых просторных каменных здания как для материальной поддержки новых владельцев, так и для помощи сиротам, больным и бедным горожанам. Автор выражает уверенность в том, что именно приведенные в документы факты касательно благотворительности послужат основой для более глубокого биографического исследования И. Кириллова.

Ключевые слова: духовная консистория, монастырь, городничий, губернское правление, усадьба, «городнее место», ярмарка.

Kudinov D. V.

Dr. (History), Associate Professor (Ukraine), Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education

“LOCAL CIVIL AUTHORITY CAUSES CONSIDERABLE OVERBURDENING TO PUSTYN BY QUOTERAGE AND OTHER DUTIES”: TO THE HISTORY OF ONE CONTENTIOUS CASE IN SUMY CITY OF PREREFORM PERIOD (ACCORDING TO THE DOCUMENT FROM THE FUND OF THE STATE ARCHIVE OF KURSK OBLAST)

The publication consists of two parts: the commentary on the document and the original document itself. The latest is deposited in the fund of Kursk Consistory in the State Archive of Kursk Oblast. The value of such information publishing is conditioned by the difficulty of access to it for a Ukrainian researcher and by the necessity to form the base of sources for scientific urbanistic research (on the example of Sumy). Apart from the commentary the text is supplied with explanatory notes in order to improve its readability.

The commentary specifies the informative value of the document: 1) illustration of the layout of state and local duties on the example of specific residential community; 2) demonstration of the procedure of disputes solving between civil authorities and clergy; 3) determination of characteristics of municipal duties and fees layout organization; 4) presenting the facts of charity of gubernial secretary Ivan Kirilov, which represent a little known page of Sumy past; 5) revealing of particular details of the trading activity of Sumy dwellers and Putivl friary. The reasonability and legal basis of the complaint of Sofronievska Pustyn against the actions of local authorities, the verity of the argumentation of both sides and their positions towards the matter of the argument are analyzed basing on the attraction of additional materials.

An increased focused is put on the text parts featuring separate personalities, particularly of Russian revolutionary prince Sergey Volkonsky. Although his name is mentioned cursorily in the context of citizens suffering from free quarter, considering the scarcity of data about Sumy period of the public person (1817-1818) gains its value.

Due to the erased discussion, the charity activity of gubersky secretary Ivan Kirilov is emphasized. He had passed four new spacious stone buildings to city authorities and clergy both in order to support new owners and help orphans, sick and poor citizens. Though the morals and charity of the specified person are not particularly discussed in the document, the act is valuable by the specified factual data. Combined with other sources- documents from the fund of Sumy Regional Museum of Local Lore, the fund of Synod of the Russian State Historical Archive, explorations materials of the past of Safronievska Pustyn and Kharkov Eparchy - the original may form the basis for the research of the biography of still little known Sumy philanthropist.

Key words: consistory, monastery, governor, provincial government, manor house, “gorodnee mesto”, fair.

Отримано 22.12.2016